

Posudek oponenta na bakalářskou práci Běly Sýkorové *Saduceové a farizeové na pozadí halachických textů*

PhDr. Milan Žonca, PhD

25. 8. 2022

Předložená práce se soustředí na dvě židovské náboženské skupiny z doby Druhého chrámu – farizeje a saduceje. Autorka si klade za cíl prozkoumat platnost tvrzení, která o těchto skupinách dle jejího názoru panují „v obecném povědomí“: 1) zda farizeové na rozdíl od saduceů při halachických debatách používali také koncept ústní Tóry a 2) zda oproti saduceům zastávali volnější výklad Písma. Při svém zkoumání autorka čerpá ze tří druhů pramenů: z popisů v díle Flavia Josepha a v Novém zákoně (především v evangeliích a ve Skutcích apoštolů) a z halachických debat mezi farizeji a saduceji v rabínské literatuře, především v její tanaitické vrstvě (Mišně a Toseftě, příp. v barajtách Babylónského Talmudu). Autorka dochází na základě své četby těchto pramenů k závěru, že skupiny farizeů a saduceů byly ve veřejném životě velmi aktivní a vzájemně si konkurovaly. Je podle ní možné, že také soupeřili o politický vliv, tento rozměr jejich rivality však prameny reflektují pouze implicitně. Na rozdíl od saduceů farizeové podle autorky kladli velký důraz na otázky rituální čistoty. Na základě dochovaných pramenů však podle jejího názoru nelze doložit, že by farizeové znali koncept ústní Tóry tak, jak ji formuluje pozdější rabínská tradice. Pokud jde o větší doslovnost farizejského výkladu Písma, podle autorky by tuto domněnku „snad bylo možné [...] potvrdit“, ovšem ne s naprostou jistotou (s. 45).

Jak je patrné z výše uvedeného shrnutí, autorka si vytyčila konkrétní cíl, tj. badatelskou hypotézu, kterou se pokusila ověřit analýzou jasně definovaného korpusu primárních pramenů. Bohužel způsob, jakým autorka s prameny zachází, a v konečném důsledku ani otázky, které si k nim klade, nedosahují úrovně, kterou lze očekávat od bakalářské práce v oboru religionistika. Bakalářská práce by měla zkoumané téma zasadit do kontextu soudobé badatelské diskuse a v ideálním případě tuto diskusi také obohatit o originální shrnutí či analýzu dané problematiky. Při interpretaci primárních pramenů náboženské povahy by si autorka bakalářské práce měla být zároveň nejen vědoma různých úskalí, která práci s tímto typem textů doprovázejí (ať už se jedná o problematiku textové kritiky, žánrová specifika, ideologické nánosy v různých vrstvách textu apod.), ale toto povědomí by se mělo promítnout také do samotné analýzy.

Práce se v první řadě opírá o nedostatečné množství sekundárních pramenů. Pomineme-li úvodní/popularizační práce v češtině a Jastrowův slovník, cituje autorka celkem jednu monografii, dva sborníky a pět článků (z toho pouze dva mladší 20 let). Více než jednou či dvakrát se v poznámkovém aparátu z uvedených zdrojů objevuje prakticky pouze sborník *In Quest of the Historical Pharisees*. Vzhledem k tomu, že množství sekundární literatury o židovství v období druhého Chrámu je nepřímo úměrné množství a srozumitelnosti dochovaných pramenů z daného období, dávalo by větší smysl začít nějakým obecnějším přehledem profilu židovské společnosti v době přelomu letopočtu, jichž je k dispozici celá řada.¹ Z takového přehledu by se autorka dozvěděla, že v židovské společnosti na přelomu letopočtu existovala řada náboženských skupin, hnutí, stran a sekt (již samotná nomenklatura a její konotace jsou předmětem zapálených debat) a že tedy bipolární obraz farizeů a saduceů jako dvou hlavních soupeřících táborů židovské společnosti, který implikuje badatelská otázka práce, neodpovídá historické realitě.² Navíc je jasné, že rukopisná tradice zahladila stopy debat farizeů s jinými skupinami, např. v pasáži mJad 4:8, kterou autorka cituje na s. 37, kde řada významných rukopisů má čtení *min gelili* („galilejský *min*/heretik“) – je tedy pravděpodobné, že ne každá debata se saduceji v rabínské literatuře reflektuje postojem historických saducejů.³ Podobně líčení tří židovských *haireseis* u Flavia Josepha je potřeba brát spíše jako literární *topos* než jako věrný odraz společenské reality v Palestině. Nabízí se tedy otázka, zda vůbec dává smysl srovnávat farizee a saducee jako dva protipóly halachických diskusí v židovství na přelomu letopočtu. (Nejednoznačné odpovědi, k nimž autorka v závěru své práce dochází, spíše naznačují, že nikoliv.)

Struktura práce a výběr pramenů jsou zdá se inspirované publikací Anthonyho J. Saldarinioho (*Pharisees, Scribes and Sadducees in Palestinian Society: A Soci-*

¹Námatkou: William David Davies, William Horbury, and John Sturdy, eds., *The Cambridge History of Judaism. Volume Three: The Early Roman Period* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999); John J. Collins and Daniel C. Harlow, eds., *Early Judaism: A Comprehensive Overview* (Grand Rapids, Mich.: William B. Eerdmans, 2012); J. W. Rogerson and Judith Lieu, eds., *The Oxford Handbook of Biblical Studies* (Oxford: Oxford University Press, 2008); Charlotte Elisheva Fonrobert and Martin S. Jaffee, eds., *The Cambridge Companion to the Talmud and Rabbinic Literature* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).

²Autorka sice na s. 8, pozn. 3 připouští, že v tehdejší židovství existovaly také jiné skupiny a že farizeové a saduceové tvořili jen malou část židovské populace (což nemusí být úplně pravda), ale do její analýzy se toto zjištění následně nijak nepromítá. Podobně na s. 28 a 30 autorka uvádí, že v rabínských pramenech nesleduje „historickou přesnost“, ale „obraz, jaký vytvořili o farizejích a saducejích redaktori Talmudu“, toto tvrzení se opakuje také v závěru na s. 43. V takovém případě však autorčina badatelská otázka měla znít, zda si *rabíni představovali*, že farizeové/saduceové zdali/neznali koncept ústní Tóry a zda byl farizejský/saducejský výklad Písma doslovnější/volněší – k této otázce ovšem nemá Flavius Josephus ani Nový zákon co říct. A obráceně - pokud není rabínská literatura „historicky přesná“ (toto je ovšem mezi badateli předmětem sporu), pak nemá smysl v ní (resp. *pouze* v ní) hledat odpovědi na otázku, jaké byly společenské vztahy mezi oběma skupinami, zda farizeové měli na rituál v druhém Chrámu větší vliv než saduceové apod.

³Joseph M. Baumgarten, *Studies in Qumran Law and Thought*, ed. Ruth Clements and Daniel R. Schwartz, *Studies on the Texts of the Desert of Judah* 138 (Leiden; Boston: Brill, 2022), 131–132 [reprint článku „The Pharisaic-Sadducean Controversies about Purity and the Qumran Texts“, *Journal of Jewish Studies* 31:2 (1980), 157–170]

ological Approach), a to v míře patrně větší, než by naznačovala jediná (!) citace v poznámce pod čarou na s. 23. Tato publikace vyšla v prvním vydání v roce 1988.⁴ Během posledních třiceti let však došlo v bádání o židovství v době kolem přelomu letopočtu k zásadnímu obratu díky postupnému zpřístupňování textů objevených v kumránských jeskyních v letech 1946–1957 (tzv. svitky nebo rukopisy od Mrtvého moře). Tyto fragmentární texty často vrhají světlo na halachické spory mezi farizeji a saduceji, které známe z rabínských pramenů, a zároveň komplikují zjednodušený obraz, který o těchto skupinách a jejich halachických postojích do té doby panoval. Domnívám se, že dnes již nelze na toto téma říct nic relevantního, aniž by člověk vzal v potaz texty nalezené v kumránských jeskyních (zejména 4QMMT a 11QT, ale také 4QpNah, 1QpHab a další) a také početné studie Lawrence Schiffmana, Josepha Baumgartena, či Aharon Shemeshe o kumránské halaše a jejím vztahu k dalšímu vývoji rabínského judaismu.⁵

Autorka v poznámce pod čarou na s. 9 uvádí, že se rukopisy od Mrtvého moře nebude zabývat „[v]zhledem k velmi nejednotným názorům na informace obsažené [v nich] a vzhledem k rozsahu práce“. Prakticky ke všem halachickým diskusím, jimž se autorka věnuje na s. 30–42, však lze ve rukopisech od Mrtvého moře najít relevantní materiál, který by autorce pomohl tyto debaty kontextualizovat a lépe jim porozumět (např. otázka přenosu nečistoty proudem tekutiny, tzv. *níšoq*, z mJad 4:7 [s. 36] se objevuje v 4Q394). Z textu je zřetelné, že si s těmito obtížně srozumitelnými texty často neví rady (přestože pracuje s anglickým překladem) a toto neporozumění pak vede k banálním závěrům typu „z úryvku vyplývá, že saduceové v debatě prohrávají a farizeové vyhrávají“.

Někdy dochází také k významným významovým posunům v překladu (např. na s. 39 – *mi-koah* neznamená „ze síly“, ale „na základě“), těžko ovšem říct, zda je za ně zodpovědná autorka, nebo anglický překlad, o který se opírá. Práce působí dojmem, jakoby byla „šitá horkou jehlou“, obsahuje typografické chyby a překlepy, také po stylistické stránce by jí prospělo pečlivější pročtení. Především s ohledem na výše uvedené metodologické problémy práci bohužel **nemohu doporučit k obhajobě**.

Souhrn hodnocení

Struktura argumentace – 4, Formální úroveň – 4, Práce s prameny – 0, Vlastní přínos – 0, Obecný přesah práce – 1

---

⁴Vydání z roku 2001 je reprint v nakladatelství William B. Eerdmans (nikoliv „Grand Rapids“, jak je uvedeno v bibliografii).

⁵Jako nejdůležitější příklady, které by pro téma práce byly relevantní, lze uvést: Lawrence H. Schiffman, *Halakhah at Qumran* (Leiden: Brill, 1975); Lawrence H. Schiffman, „Pharisaic and Sadducean Halakhah in Light of the Dead Sea Scrolls: The Case of *Ṭevul Yom*“, *Dead Sea Discoveries* 1, no. 3 (1994): 285–99; Lawrence H. Schiffman, „The Pharisees and Their Legal Traditions According to the Dead Sea Scrolls“, *Dead Sea Discoveries* 8, no. 3 (2001): 262–77; Joseph M. Baumgarten, *Law in the Dead Sea Scrolls* (London: Routledge, 2005); Aharon Shemesh, *Halakhah in the Making: The Development of Jewish Law from Qumran to the Rabbis* (Berkeley: University of California Press, 2009).